

Nr 169.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare statsunderstöd till Hidinge-Spångakärrens torrlägningsföretag; given Stockholms slott den 15 februari 1929.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

J. B. Johansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 15 februari 1929.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Departementschefen, statsrådet Johansson anför:

Den 11 november 1921 anvisade Kungl. Maj:t till utförande av ett företag, avseende torrläggning av marker — de så kallade Hidinge-Spångakärren — tillhörande ett flertal fastigheter i Vintrosa, Hidinge och Knista sockrar av Örebro län, dels statsbidrag från allmänna avdikningsanslaget med 277,380 kronor under villkor, som stadgades i kungörelsen den 28 juli 1916 angående villkoren för erhållande och tillgodonjutande av statsbidrag från all-

Inledning.

männa avdikningsanslaget, dels ock lån från odlingslånefonden med 554,770 kronor under de i kungörelsen den 9 oktober 1914 angående villkoren för lån från odlingslånefonden stadgade villkor, varjämte Kungl. Maj:t fastställde arbetsplan för företaget.

Genom beslut den 15 februari 1923 medgav lantbruksstyrelsen ändring i den för företaget fastställda arbetsplanen, i samband varmed det till företaget beviljade statsunderstödet minskades, statsbidraget från 277,380 kronor till 266,180 kronor och lånet från 554,770 kronor till 532,360 kronor.

Den 11 juli 1924 beviljade Kungl. Maj:t till följd av uppkommen merkostnad — förekomst av berg i större utsträckning än det fastställda förslaget utvisade — till företaget ytterligare lån från odlingslånefonden med 33,610 kronor under de i ovannämnda kungörelse den 9 oktober 1914 stadgade villkor.

Sedan ytterligare en intressent i företaget biträtt den mellan flertalet övriga intressenter ingångna förening om sökande av statsunderstöd, beviljade Kungl. Maj:t den 19 december 1924 under de i ovannämnda kungörelser stadgade villkor till företagens utförande ytterligare dels statsbidrag från allmänna avdikningsanslaget med 600 kronor, dels ock odlingslån med 1,760 kronor från odlingslånefonden.

Slutligen anvisade Kungl. Maj:t den 25 november 1927 i anledning av nytillträde av en delägare dels ytterligare statsbidrag med 1,630 kronor att utgå från statens avdikningsanslag under de i kungörelsen den 11 juni 1926 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag stadgade villkor med däri genom kungörelsen den 27 juni 1927 gjord ändring, dels ock ytterligare lån med 2,110 kronor att utgå från statens avdikningslånefond under de i kungörelsen den 11 juni 1926 angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond angivna villkor.

Ifrågavarande företag, beträffande vilket syneförrättning enligt lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan vattenledning påbörjades den 13 september 1917 och avslutades den 26 februari 1919, omfattade torrläggning av 950.19 hektar vattenskadad mark, varav 225.36 hektar åker, 630.75 hektar äng och odlingsmark samt 94.08 hektar mosse.

Vid syneförrättningen beräknades arbetskostnaden jämte lösen för vattenverk till 755,360 kronor. I samband med utredning, som företogs för sökande av statsbidrag och odlingslån år 1921, upprättades av synemännen ny värderingslängd, därvid arbetskostnaden beräknades till 948,899 kronor 67 öre, däri inbegripet lösen för vattenverk samt förrättningskostnader. I anslutning till förutnämnda den 15 februari 1923 medgivna ändring i arbetsplanen sänktes arbetskostnaden till 807,399 kronor 67 öre men beräknades samma kostnad vid beviljande av ytterligare odlingslån den 11 juli 1924 till 919,189 kronor 67 öre.

Båtnaden av företaget uppskattades vid syneförrättningen till 765,799 kronor 73 öre. Vid 1921 års uppskattning höjdes båtnadsvärdet med 10

procent, och beräknades vid arbetsplanens fastställande detta värde till 841,408 kronor 40 öre.

De låne- och bidragssökande intressenternas andelar i kostnaden för vattenavledningen och i den därav uppkomna jordförbättringen beräknades år 1921 till 938,486 kronor 45 öre respektive 832,152 kronor 50 öre. År 1924 beräknades samma intressenters andelar i kostnaden till 909,102 kronor 94 öre och i jordförbättringen till 832,152 kronor 50 öre. För den ny-tillkomna intressent, som år 1924 beviljades statsunderstöd, utgjorde hans andel i kostnaden 2,410 kronor 25 öre och i jordförbättring 2,518 kronor 37 öre, och utgjorde motsvarande belopp för den intressent, som år 1927 beviljades statsunderstöd, 4,084 kronor 63 öre och 3,748 kronor 28 öre.

Företaget har beträffande vattenavledningsarbetet av lantbruksstyrelsen godkänts den 12 oktober 1925.

I skrivelse den 10 februari 1928 har *arbetsstyrelsen* för företaget anhållit, dels att till företaget måtte, utöver till detsamma tidigare beviljade lån och bidrag, med stöd av gällande bestämmelser anvisas ett anslag från statens avdikningsanslag av 120,540 kronor och dels att amorteringsplanen för det år 1921 till företaget beviljade odlingslånet måtte framflyttas att omfatta tiden 1932—1957 i stället för den fastställda tiden 1929—1954, utan skyldighet för låntagarna att under tiden 1929—1932 erlægga ränta eller, om detta icke läte sig göra, mot erläggande av årlig ränta, beräknad efter 3,5 procent å uppbyret lånebelopp.

Sedermera har arbetsstyrelsen i en den 22 november 1928 dagtecknad ansökning anhållit, att Kungl. Maj:t måtte, utöver beviljandet av det i den förra ansökningen begärda beloppet 120,540 kronor, föreslå riksdagen att utan hinder av nu gällande bestämmelser medgiva företaget ytterligare bidrag från statens avdikningsanslag med 284,920 kronor samt sådan räntefri framflyttning av amorteringstiden, varom styrelsen förut hemställt.

Enligt vad ansökningshandlingarna utvisa avser sökanden att kontant erhålla så stor del av ifrågavarande belopp som skulle åtgå till inlösen av företagets skuld hos enskilda, varemot återstoden skulle användas för nedskrivning av beviljade odlingslån.

Arbetsstyrelsen har i den förra ansökningen anfört bland annat.

Svartån framrunne mellan Knista och Vintrosa kyrkor i nordostlig riktning genom ett större slättlandsområde. Ån bildade fall vid Bäck, där den före ifrågavarande vattenavledning varit överbyggd med damm, vid vilken uttagits vattenkraft för Bäckes kvarn. Till följd av den vid dammen utövade dämningen hade årligen stora delar av ovanförliggande utmed ån lågt belägna områden översvämmats. Å åns sydöstra sida vore belägna de s. k. Granhammarskärren, vilka sedan medio av 1800-talet vore invallade mot Svartån och hade sitt avlopp nedanför Bäckes kvarn. Det i huvudsak å åns nordvästra sida belägna sankmarksområdet utgjordes av Hidinge-Spångakärren, av vilka en mindre del inginge i ett år 1917 ansökt torrlägningsföretag. Vid början av den för sagda företag

Framställningen den 10 februari 1928 om statsunderstöd.

anordnade syneförrättningen hade konstaterats, att med förrättningen endast avsågs upptagande av en genom området framflytande mindre bäck, den s. k. Skillundsbäcken, som utgjorde en sidogren till Svartån.

Med anledning av den under åren 1917 och 1918 alltmer tilltagande livsmedelsbristen hade emellertid ett tvingande behov av landets självförsörjning framstått genom bland annat tillgodogörande av till odling lämplig mark. Inom odlingsrådet i Örebro län hade vid dess sammanträde den 14 maj 1918 fästs uppmärksamheten på, att flerstädes inom länet förefunnos stora områden ängsmarker, som tidsals låge översvämmade av vatten. Härvid hade särskilt framhållits områden, belägna i Svartåns dalgång ovanför Bäcks och Backa kvarnar, vilka områden ansåges kunna bringas till åker för rimliga kostnader. Odlingsrådet hade åt dess ordförande och sekreterare uppdragit att bland annat närmare undersöka förhållandena och till rådet inkomma med utredning i frågan. Vid odlingsrådets sammanträde den 25 maj 1918 hade redogjorts för i ärendet vidtagna åtgärder. Hidinge-Spångakärrens torrläggning hade lämpligast ansetts böra ske genom sänkning av Svartåns vattenstånd, varför ett oeftergivligt villkor vore, att den vid Bäck belägna dammbyggnaden sänktes. Med hänsyn till önskvärdheten av att företaget bringades till verkställighet så fort som möjligt och i betraktande av att priset för vattenfallet vid Bäck otvivelaktigt komme att ställa sig väsentligt mycket högre, om detsamma tvångsvis skulle lösas vid syneförrättningen än om avtal om köp av detsamma kunde träffas med ägarna, hade odlingsrådet tagit mera aktivt initiativ i frågan genom att dess ordförande som köpare träffat preliminärt avtal med ägarna till Bäcks kvarn om köp av vattenrätten m. m. för ett belopp av 115,000 kronor för att sedermera för samma pris överlämna fallet m. m. till torrlägningsföretaget. Odlingsrådet hade godkänt de vidtagna åtgärderna och uppdragit åt ordföranden och sekreteraren att fullfölja uppdraget i enlighet med ordförandens förslag. För frågans dryftande med vederbörande markägare hade på kallelse av odlingsrådet hållits sammanträden med ägare av marker inom Hidinge-Spångakärren i Vintrosa och Hidinge den 10 och 13 juni 1918. Enligt odlingsrådets protokoll den 6 juli 1918 hade vid nämnda sammanträden tanken på kärrens torrläggning vunnit allmän anslutning från intressenternas sida och, så vitt ordföranden hade sig bekant, hade alla i företaget intresserade jordägare med undantag av Hidingeby gård, vilken låge under försäljning, förbundit sig erlægga lagstadgad andel i undersökningskostnaden. Den 27 september 1918 hade nytt sammanträde hållits vid den anordnade syneförrättningen. Vid detta sammanträde hade bekräftats den vid de tidigare sammanträdena inför odlingsrådet av 61 jordägare undertecknade handling, varigenom desamma gjort gemensam sak med de 7 sökandena till förrättningen och yrkat på sänkning av fallet vid Bäcks kvarn. Genom denna förening hade sökandena till förrättningen utgjort 68 av de till ett 80-tal uppgående jordägarna. Syneförrättningen hade avslutats den 26 februari 1919. Företaget hade enligt den därvid framlagda planen avsett sänkning av fallet vid Bäcks kvarn och kanalisering av Svartån å en sträcka av 9,043 meter samt fördjupning av bigravar och avlopp med en sammanlagd längd av 19,919 meter.

Intressenternas villighet att fullfölja företaget trots höga kostnader — i runt tal 800 kronor för hektar — torde i icke ringa grad hava stimulerats av utsikten att i odlingshjälp erhålla statsbidrag. Enligt kungörelsen den 16 april 1918 angående villkoren för erhållande och tillgodonjutande av

statsbidrag till vissa odlingsföretag m. m. hade nämligen under vissa villkor kunnat erhållas statsbidrag till odlingskostnad med högst 200 kronor per hektar. Under förmodan att sökt statsunderstöd skulle komma att anvisas till företaget under början av år 1920 hade beslutats, att företaget skulle påbörjas snarast möjligt och efter infordrande av anbud hade det lägsta av tre avgivna anbud antagits. Kontrakt om utförande av förskrivna arbeten med undantag av sidoavloppen hade avslutats med den antagna entreprenören den 13 september 1919, varvid bland annat överenskommits, att nyssnämnda arbete skulle utföras för ett belopp av 640,750 kronor, att arbetet skulle påbörjas före årets utgång och att, om arbetet fullbordades före den 31 december 1921, entreprenören skulle som premie erhålla ytterligare 50,000 kronor. Nyssnämnda premie torde satts med tanke på möjligheten för intressenterna att, om arbetet forcerades, erhålla viss del av ovannämnda statsbidrag till odlingshjälp. Erforderlig utredning för sökande av statsunderstöd till företaget hade emellertid blivit betydligt fördröjd. Odlingsrådet, som med intresse följt förrättningens och företagets utveckling, hade hos förrättningsmannen, vilken av intressenterna erhållit i uppdrag att utarbeta betänkande m. m. för sökande av statsunderstöd, gjort upprepade framställningar enligt protokoll den 10 juli 1920 och 29 september 1920 om avlämnande av den erforderliga utredningen skyndsammast möjligt, enär fara förelegat, att företaget genom slappnande intresse hos markägarna icke skulle komma till utförande. Enligt det av förrättningsmannen i ärendet avgivna betänkandet, daterat den 30 november 1920, hade till följd av det sedan syneförrättningens avslutande stegrade prisläget en betydande omräkning av företagets kostnader varit erforderlig. Samtidigt hade en mera detaljerat genomförd massaberäkning givit till resultat, att vissa massor ökats, exempelvis berg från 550 kubikmeter till 1,400 kubikmeter, och att andra massor minskats. Då statsunderstöd till företaget icke anvisats förrän den 11 november 1921 och arbetsstyrelsen i avvaktan härpå ansett sig icke böra låna upp större belopp till arbetets bedrivande, hade med entreprenören överenskommits om vissa mindre arbeten under år 1919, och under år 1920 hade i huvudsak utförts endast rivning av dammen vid Bäck. Först i slutet av juli månad 1921 hade arbetet börjat bedrivas i större skala.

Under tiden mellan syneförrättningens avslutande och fastställandet av arbetsplanen för företaget hade den ekonomiska situationen inom landet i hög grad förändrats. Behovet av landets självförsörjning hade år 1921 icke längre samma aktualitet som tidigare, och en stark ekonomisk depression hade inträtt bland annat inom lantbruket. Inför det sålunda förändrade läget hade, kunde nu erinras, arbetet bort inställas eller eventuellt uppskjutas i avvaktan på gynnsammare tider. Intressenterna hade emellertid vid denna tidpunkt, år 1921, redan köpt Bäckes kvarn och vore bundna av kontrakt med vederbörande entreprenör, vilket kontrakt säkerligen icke utan stort vederlag till entreprenören kunnat upphävas. Intressenterna hade sålunda redan engagerat sig med stora belopp, och inför det avtalade entreprenadbeloppet, vilket omfattade den huvudsakligaste delen av företaget, hade situationen icke ansetts särskilt oroväckande. Sedan Kungl. Maj:t fastställt plan för företaget, hade under arbetets gång påkallats ny syneförrättning inom företaget, huvudsakligast för fastställande av vissa ändringar rörande företagets plan, omfattande inskränkning av åns bottenbredd inom företagets mellersta och övre del. Entreprenadsumman hade härigenom sänkts från 640,750 kronor till 530,000

kronor. Arbetet hade bedrivits i huvudsak åren 1921—1923 och slutavsynats den 25 augusti 1925. Lantbruksstyrelsen hade den 12 oktober 1925 förklarat arbetet godkänt.

Under arbetets gång hade oberäknade arbetsvarigheter i väsentlig omfattning uppstått, vilket i hög grad kommit att fördyra företaget. Enligt det till grund för beräkning av statsunderstödet till företaget lagda kostnadsförslaget hade schaktningsmassan omlämnat bland annat 1,400 kubikmeter berg, men den belintliga kvantiteten berg hade visat sig uppgå till 10,586 kubikmeter. Vidare hade under arbetet inträffat betydande ras i ans slanter, vilkas avhjälpande dragit stora kostnader. I avtalet hade entreprenören bland annat tillförsäkrats viss ersättning per kubikmeter för dylikt, det fastställda förslaget överskjutande berg. Förrättningsmannen hade i den vid syneförrättningen avgivna arbetsbeskrivningen uttalat möjligheten av att mer berg än förslaget angäve kunde påträffas. Sedan vattnet efter dammens sänkning sjunkit, hade den hårda pinnen i botten visat sig vara lagrad på berg med mycket ojämn utformning och framträdande som större eller mindre körtlar och åsar, vilka genom kanalens stora dimensioner (20 meters bottenbredd) kommit att utgöra ansenliga massor. Med stöd av entreprenadkontraktets bestämmelser och efter förlikningsvis inför skiljemän träffad överenskommelse om ersättning för vissa oberäknade arbeten, hade entreprenören för det utförda arbetet i Svartån uppburit ett belopp av sammanlagt 669,984 kronor 24 öre, vilket således med 139,984 kronor 24 öre överstigit det överenskomna entreprenadbeloppet 530,000 kronor. Kostnaden för företaget hade högst betydligt överstigit den kostnad, som av intressenterna kunnat överblickas, sedan de köpt Bäckes vattenfall och träffat avtal om utförande av arbetena i själva Svartån. Sistnämnda bada kostnader hade i det närmaste representerat 90 procent av den beräknade arbetskostnaden för hela företaget. Genom den stora oberäknade kostnadsökningen hade den ekonomiska ställningen för intressenterna blivit i hög grad brydsam. Företaget hade dragit en kostnad av sammanlagt 1,009,960 kronor, varav kostnaden för torrlägningsarbetena utgjort 904,595 kronor 61 öre. Utöver erhållna statsbidrag och odlingslån hade för företagets finansiering befunnits nödvändigt upptaga privata lån, vilka i februari 1928 uppgått till sammanlagt 171,710 kronor.

Även i andra avseenden hade företaget blivit en missräkning. Relativt stora områden, som vid syneförrättningen värdesatts som odlingsmark, torde med nuvarande höga arbetspriser jämfört med värdet å sådana lantmannaprodukter, som skulle betala den verkställda odlingen, för närvarande icke vara ekonomiskt lönande att odla. Ett större område, den s. k. Östalöten, komme enligt syneförrättningshandlingarna icke att erhålla full torrläggning, utan bleve vid särskilt starka flöden översvämmat. Erfarenheten från de gångna åren efter företagets utförande hade visat, att de befarade översvämningsarna inträffat oftare än beräknat var, vilket medfört, att ett område av omkring 50 hektar icke erhållit den nytta, som beräknats.

Till belysande av företagets ekonomiska ställning hade i ansökningen verkställt en uträkning av å olika ägoslag i genomsnitt belöpande andel i kostnaden för företaget. Härvid hade i syneförrättningshandlingarna som äng och odlingsmark redovisad areal uppdelats å »till odling föreslagen mark» med 308.170 hektar och å »övrig äng och odlingsmark» med 322.580 hektar, varav den förstnämnda marken omfattade den mark, som

av förrättningsmannen föreslagits till odling vid statsunderstödet sökande. Enligt denna uträkning utgjorde den totala torrläggingskostnaden per hektar i medeltal för åker 1,179 kronor 73 öre, för till odling föreslagen mark 1,425 kronor 50 öre, för övrig äng och odlingsmark 895 kronor 79 öre och för annan duglig mark 168 kronor 37 öre. Under antagandet att å läne- och anslagssökandenas mark belöpande förbättringsvärde fördelade sig på nyssnämnda ägoslag i samma proportion som på företaget i dess helhet, hade i ansökningen verkställt en fördelning av lån och anslag på olika ägoslag av sökandenas mark, varav framginge bland annat, att torrläggingskostnaden per hektar överskjutit beviljat statsunderstöd med i medeltal för ovannämnda ägoslag respektive 193 kronor 16 öre, 212 kronor 37 öre, 147 kronor 24 öre och 28 kronor 62 öre.

Den nuvarande årliga omkostnaden per hektar utgjordes dels av annuiteten på det upplupna kapitalbeloppet av odlingslånet, dels av ränta och amortering på enskilt lån och dels av ränta på det jordvärde, som förefanns före företagets utförande. En beräkning av den årliga omkostnaden hade verkställt enligt följande grunder. Årliga annuiteten för odlingslånet hade beräknats efter 6 procent. På enskilda lån, tillsammans 171,170 kronor, hade beräknats 5 procent ränta med 3 procent årlig amortering, motsvarande en amorteringstid av 20 år. Markens värde före företagets utförande hade beräknats utgöra i medeltal per hektar å åker 980 kronor, på till odling föreslagen mark 340 kronor, på övrig äng- och odlingsmark 480 kronor och på annan duglig mark 54 kronor. Med hänsyn till det ändrade prisläget efter den år 1919 verkställda värderingen hade dessa värden reducerats till hälften av prisläget åren 1919—1920 eller till respektive 490, 170, 240 och 27 kronor per hektar. Å dessa värden hade räknats 4 procent ränta, i synnerhet som flertalet intressenter hade denna jord belånad även före företaget. Av den sålunda verkställda beräkningen hade framgått, att den totala årliga utgiften i amorteringar och räntor i medeltal per hektar för olika ägoslag — åker, odlingsmark, övrig ängs- och annan duglig mark — utgjorde respektive 79 kronor 64 öre, 79 kronor 66 öre, 55 kronor 21 öre och 9 kronor 69 öre. På annuiteterna av odlingslånen belöpte härav 44 kronor 59 öre per hektar för åker, 53 kronor 47 öre för odlingsmark, 33 kronor 83 öre för övrig ängs- och annan duglig mark och 6 kronor 32 öre för annan duglig mark. I detta samband framhölls jämväl, att relativt stora områden av ängsmarken lämnade föga avkastning och den under rubriken annan duglig mark upptagna arealen utgjordes huvudsakligast av mossmark, som praktiskt taget icke lämnade någon avkastning alls i följd av företaget. Härigenom förskötes den årliga omkostnaden till den verkligt produktiva markens nackdel. Till jämförelse anfördes, att arrendevärdet, däri inberäknat värde för hushållsvirke, på likartad jord i dessa trakter icke överstege för åker 40 kronor per hektar och för äng och betesmark 10 kronor per hektar.

De årliga omkostnaderna per hektar överstege vida den kostnad marken med nuvarande konjunkturläge på lantmannaprodukter kunde bära. Då inga utsikter funnes att av marken avvinna en avkastning, som tillnärmelsevis täckte nämnda årliga omkostnader, komme företaget att för många intressenter ofelbart leda till ekonomisk ruin. Även i flertalet övriga fall, där nyssnämnda sorgliga resultat icke bleve följden, komme vederbörande att under långa tider framåt bliva hårt ekonomiskt pressade.

Därest nuvarande bestämmelser (kungörelsen den 11 juni 1926 enligt dess ändrade lydelse den 27 juni 1927) tillämpats vid bidragets första bevil-

jande, skulle till de fastigheter, för vilka tidigare sökts bidrag, kunnat erhållas ett sammanlagt statsbidrag av 388,954 kronor 73 öre, vilket överstege hittills till företaget anvisat statsbidrag, 268,410 kronor, med 120,544 kronor 73 öre eller i runt tal 120,540 kronor.

Angående framflyttningen av amorteringsplanen för odlingslånet anförde arbetsstyrelsen: Därest till företaget anvisades ett tillskottsbidrag å 120,540 kronor, återstode av företagets enskilda skuld, utgörande 171,710 kronor, 51,170 kronor till utdebitering å intressenterna. Då amortering av statslånet inträdde med år 1929, komme amortering samtidigt av nyssnämnda belopp 51,170 kronor att i hög grad öka svarigheterna för låntagarna att fullgöra sina skyldigheter. Företaget avsåge huvudsakligen vinnande av odlingsmark, men denna hade av flera skäl i relativt stor omfattning ännu icke tagits i bruk. Dels hade till följd av företagets stora omfattning odling i huvudsak icke kunnat påbörjas förrän under de senare åren, dels hade den inom lantbruket ogynnsamma ekonomiska situationen närmast efter kristiden icke stimulerat till någon större odlingsverksamhet och dels hade mängden inför utsikten att icke kunna gå i land med den skuldbörda, han genom torrlägningsföretaget ådragit sig, icke haft lust eller möjlighet att utföra mera omfattande odlingsarbete. För att bereda intressenterna tid dels till amortering av större delen av nyssnämnda lånebelopp, 51,170 kronor, och dels till fortsatt odling, innan den tyngande amorteringen av statslånet skulle påbörjas, vore det önskvärt att låntagarna medgäves ytterligare tre amorteringsfria år efter 1929, d. v. s. att amortering av lånet inträdde år 1932, och att låntagarna under dessa år befriades från ränta å lånet eller, om detta icke läte sig göra, årligen finge inbetala ränta å lånet efter 3.6 procent.

Vid ansökningen funnos fogade, bland annat, utdrag av protokoll vid de i ansökningen åberopade sammanträdena med Örebro läns odlingsråd samt ett av statens lantbruksingenjör Gösta Kindblom den 15 januari 1928 upprättat sammandrag över inkomster och utgifter vid företaget åren 1919—1927 ävensom en av Kindblom gjord sammanställning av uppgifter om areal, skuldräntor m. m. rörande sex i företaget ingående fastigheter, varav framgår, att nämnda fastigheters årliga ränte- och amorteringskostnader på grund av torrlägningsföretaget varierade från omkring 64 kronor till omkring 121 kronor per hektar åker och odlingsmark. Beträffande ängsmarken hade samma kostnader beräknats till 20 kronor per hektar.

Efter remiss har *lantbruksstyrelsen* den 22 november 1928 avgivit utlåtande över nu ifrågavarande ansökning, därvid styrelsen beträffande det av Kindblom upprättade sammandraget över inkomster och utgifter vid företaget anfört.

Av räkenskapsammandraget framginge, att den verkliga kostnaden för torrlägningsföretaget uppgått till 1,009,960 kronor och sålunda med 90,770 kronor 33 öre överstigit den efter medgiven ändring i arbetsplanen och beviljandet den 11 juli 1924 av ytterligare lån till företaget beräknade kostnaden, 919,189 kronor 67 öre. Av sagda merkostnad belöpte emellertid 86,577 kronor 39 öre på ränteutgifter, varför den vid förenämnda tidpunkt

beräknade torrlägningskostnaden, däri inberäknat lösen för Bäckes vattenfall samt förrätningskostnader och dylikt, överskridits med endast 4,192 kronor 94 öre och i verkligheten kommit att utgöra 923,382 kronor 61 öre. Vidare framginge av räkenskapsammandraget, att delägarna i företaget utöver de i form av statsbidrag och odlingslån erhållna penningmedlen till företagets genomförande upplånat 171,710 kronor. Då båtnaden genom företaget blivit uppskattad till ett värde av 841,408 kronor 40 öre, överstege den verkliga torrlägningskostnaden båtnaden med 81,974 kronor 21 öre eller med omkring 10 procent.

Lantbruksstyrelsen har vidare yttrat, bland annat:

Av vad i föreliggande ansökning anförts torde med tydlighet framgå, att ifrågavarande företag i särskilt hög grad drabbats av den omkastning i jordbrukskonjunkturerna, som inträffat efter krigets upphörande. Den huvudsakliga anledningen till den ekonomiskt svåra situation, vari företaget råkat, vore sålunda att söka däruti, att de förutsättningar för ett åtminstone godtagbart resultat av torrlägningsarbetet, som under kris-tiden med dess högt uppskruvade pris på lantmannaprodukter vore till finnandes, numera icke längre vore för handen. Lades härtill, att företagets igångsättande syntes i väsentlig grad hava föranletts av statsmakternas under världskriget vidtagna åtgärder för höjande genom nyodlingar m. m. av landets livsmedelsproduktion, så funne lantbruksstyrelsen för sin del ett ingripande från statens sida i syfte att lindra det ekonomiska betryck, vari företagets intressenter oförskyllt råkat, vara av förhållandena motiverat.

Beträffande formen för ett dylikt ingripande från statens sida kunde till en början erinras, att genom införandet, vid behandlingen år 1921 av frågan om statsunderstöd till ifrågavarande företag, av sådan tillämpning utav då gällande villkor för åtnjutande av bidrag från allmänna avdikningsanslaget, att bidraget begränsades till viss del av båtnaden i stället för motsvarande del av kostnaden, statsbidraget till företaget kom att utgå med 35,440 kronor lägre och lånet med 27,730 kronor lägre belopp än som blivit fallet, därest den förutvarande tillämpningen av bidragsvillkoren bibehållits jämväl beträffande detta företag. En viss lättnad i den nu rådande situationen torde otvivelaktigt beredas företaget, därest detsamma nu tillerkändes det bidragsbelopp, som av ovannämnda anledning icke kommit att utgå. Vad anginge den samtidigt vidtagna beskärningen av lånet torde, med hänsyn till den synnerliga påfrestning av låntagarnas ekonomi, som inbetalningen av annuiteterna å dem redan beviljade lån ovillkorligen komme att medföra, eventuell kompensation icke böra lämnas i form av ytterligare lån, något som icke heller av sökandena ifrågasatts.

Utöver anvisande av ovanberörda belopp, 35,440 kronor, syntes emellertid i betraktande av de särskilda förhållanden, varav intressenternas ogynnsamma läge härledde sig, ytterligare åtgärder böra övervägas för underlättande av företagets finansiering. För sådant ändamål kunde olika vägar komma i fråga. Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning torde i första hand böra undersökas, huruvida önskvärd lättnad kunde beredas intressenterna genom dels utsträckning av den för odlingslånens amortering föreskrivna tiden dels ock beviljande av räntefritt uppskov under vissa år med inbetalning av annuiteterna å nämnda lån. Härvid torde allenast det år 1921 beviljade och år 1923 till 532,360 kronor reducerade

lånet ävensom tilläggslånet av år 1924 å 33,610 kronor eller en sammanlagd lanesumma av 565,970 kronor böra tagas i betraktande. Efter tillägg av föreskriven ränta efter 3.6 procent under 3 år beräknades denna skuld hava vid amorteringstidens början stigit till omkring 627,000 kronor, vilket belopp skulle författningsenligt amorteras och förräntas under 26 år med sammanlagt omkring 37,600 kronor om året. Genom utsträckning av amorteringstiden till exempelvis den dubbla, eller 52 år, skulle annuiteten nedbringas med omkring 11,000 kronor om året till i runt tal 26,600 kronor. Denna minskning i de årliga utgifterna komme givetvis att för intressenterna innebära en icke oväsentlig lättnad, åtminstone under amorteringsperiodens första del. Fördelarna härav torde dock näppeligen uppväga de betydande olägenheter i olika avseenden, som måste bliva en följd av amorteringens utsträckande över en så lång period. Å andra sidan torde den minskning av annuiteterna, som kunde åstadkommas genom en mindre genomgripande utsträckning av amorteringstiden, exempelvis med endast 10 å 15 år, icke medföra den lättnad för intressenterna, som med hänsyn till i detta fall föreliggande omständigheter kunde synas önskvärd. Icke heller torde den ytterligare lindring, som i samband med utsträckning av amorteringstiden kunde beredas intressenterna genom framskjutande av tiden för den första annuitetens erläggande med ett visst antal år, exempelvis 3 å 6 år, och befrielse från ränta å lånet under denna tidsfrist, bliva för deras del av mera väsentlig betydelse, enär svårigheterna att amortera statslånen kunde förväntas i endast ringa grad linna avhjälpas till fristens utgång. Vad beträffade den förlust, som komme att uppstå för avdikningslånefonden genom eventuell utsträckning av amorteringstiden till exempelvis den dubbla, torde dess nominella belopp vid amorteringstidens början, under förutsättning att ifrågavarande, till fonden inflytande annuiteter användes till minskande av lån med en räntefot av 5 procent, kunna beräknas till 7.7 procent av skuldbeloppet, 627,000 kronor, eller omkring 48,000 kronor. Genom medgivande av räntefritt uppskov under förslagsvis 3 respektive 6 år med gäldandet av den första annuiteten å ifrågavarande lån, komme fondens förlust att uppgå till 10.1 respektive 19.1 procent av skuldsumman eller i runda tal 63,000 kronor, respektive 120,000 kronor. Sammanlagda förlusten för statens del genom eventuella åtgärder i ovan antydd riktning skulle sålunda uppgå till omkring 111,000 kronor, respektive 168,000 kronor, beroende på om den räntefria tidsfristen för amorteringens påbörjande sattes till 3 eller 6 år.

Med hänsyn till vad ovan anförts funne lantbruksstyrelsen för sin del, att någon verkligt effektiv lättnad i fråga om företagens finansiering icke torde kunna åstadkommas med mindre eventuellt understöd från statens sida åtminstone till någon del lämnades i form av statsbidrag. Lantbruksstyrelsen ansåge sig därför böra i betraktande av i detta fall föreliggande särskilda omständigheter, om ock med tvekan, förorda arbetsstyrelsens framställning om sådan höjning av det till företaget tidigare beviljade statsbidraget, som bleve en följd, därest detsamma beräknades i enlighet med för ifrågavarande bidrag numera gällande bestämmelser. Därvid torde emellertid, i motsats mot vad i ansökningen ifrågasattes, sistnämnda bestämmelser böra jämväl i sådant avseende följas, att sammanlagda statsbidrags- och lånebeloppen icke överstege värdet av den genom företaget uppkommande båtnaden. Enär de till företaget vid olika tillfällen anvisade statsunderstöden, med undantag för det lån å 1,760 kronor och statsbidrag å 600 kronor, som beviljades den 19 december 1924, i varje sär-

skilt fall uppgått till samma belopp som båtnadsvärdena å sökandenas fastigheter, torde sålunda en eventuell ökning av statsbidraget böra åtföljas av en motsvarande minskning av redan beviljat lån. Vad beträffade nyssnämnda, den 19 december 1924 beviljade statsunderstöd å sammanlagt 2,360 kronor, bleve emellertid storleken av denna lånereducering beroende därav, att nämnda statsunderstöd med i runt tal 160 kronor understötte båtnadsvärdet å sökandenas fastighet. De statsunderstöd å sammanlagt 3,740 kronor, som den 25 november 1927 beviljats till vissa nytillkomna sökande, hade beräknats enligt enahanda villkor som de nu gällande, varför desamma icke rönte inverkan av nu ifrågasatt anvisande av ytterligare statsbidrag till företaget.

Av den slutliga torrläggningskostnaden, 923,382 kronor 61 öre, belöpte sammanlagt 915,996 kronor 47 öre på sökandena till de statsunderstöd, vilka beviljades åren 1921 och 1924. Med tillämpning av nu gällande villkor för ifrågavarande statsbidrag beräknades detsamma å nämnda sökandes andelar till 387,315 kronor 12 öre, varvid bidraget fördelades på respektive fastigheter i enlighet med av vederbörande lantbruksingenjör den 15 januari 1928 uppgjord, till föreliggande ansökningshandlingar fogad tabell. Då det till nämnda sökande åren 1921 och 1924 beviljade statsbidraget uppgått till sammanlagt 266,780 kronor, skulle sålunda under ovanstående förutsättning ett ytterligare statsbidrag av 120,535 kronor 12 öre eller i runt tal 120,530 kronor kunna nu beviljas till företaget.

Den reducering av till företaget beviljade lån, som enligt lantbruksstyrelsens uppfattning borde vidtagas, därest ytterligare statsbidrag beviljades i enlighet med vad ovan nämnts, hade av lantbruksstyrelsen beräknats på följande sätt.

Av bidragsbeloppet å 387,315 kronor 12 öre belöpte 386,475 kronor 66 öre på deras andelar, vilka blivit delaktiga av det år 1921 beviljade och år 1923 till 532,360 kronor minskade lånet, medan båtnadsvärdet för samma delägares fastigheter utgjorde 832,152 kronor 50 öre. För att summan av statsbidrag och lån icke skulle överstiga sistnämnda belopp, torde sålunda det tidigare beviljade lånet böra ytterligare minskas till 445,676 kronor 84 öre eller med 86,683 kronor 16 öre. På den fastighet, till vilken lån med 1,760 kronor beviljades år 1924, belöpte av ovanberörda bidragsbelopp 839 kronor 46 öre, medan båtnadsvärdet å samma fastighet uppginge till 2,518 kronor 38 öre. Det till fastigheten beviljade lånet torde sålunda böra minskas till 1,678 kronor 92 öre eller med 81 kronor 8 öre. Vad slutligen beträffade det år 1924 utan samband med statsbidrag beviljade tillägglånet å 33,610 kronor, torde detsamma under ovan nämnda förutsättningar böra helt indragas. De till företaget vid olika tillfällen före år 1927 beviljade lånen å sammanlagt 567,730 kronor skulle i överensstämmelse härmed komma att minskas med sammanlagt 120,374 kronor 24 öre eller i runt tal med 120,370 kronor till 447,360 kronor. Härav framginge, att lånereduceringen skulle komma att, i anslutning till vad ovan anförts beträffande förhållandet mellan den 19 december 1924 till viss fastighet beviljade statsunderstöd och fastighetens båtnadsvärde, med 160 kronor understiga det ytterligare statsbidraget. Till jämförelse med vad ovan anförts i fråga om storleken av de annuiteter å 1921 års lån, inklusive tillägglånet av år 1924, vilka det enligt gällande amorteringsplan åläge intressenterna att gälda, kunde anföras, att nämnda annuiteter beräknades genom nedskrivning av lånen i enlighet med vad nu ifrågasatts

bliva minskade med omkring 8,000 kronor, eller från i avrundat tal 37,600 kronor till 29,600 kronor.

Vid det förhållandet att för företagets finansiering nödigt kontant kapitaltillskott icke komme intressenterna tillgodo genom här ovan ifrågasatt anvisande av ytterligare statsbidrag i samband med reducering av till företaget tidigare beviljade lån, syntes det i betraktande av omständigheterna i förevarande fall kunna ifrågasättas, att låntagarna bereddes någon lättnad i fråga om lånets återbetalning, utöver vad gällande författningar i ämnet medgäve. Lantbruksstyrelsen ansåge sig därför, om ock med tvekan, böra för sin del tillstyrka arbetsstyrelsens framställning om såväl framflyttning med tre år av amorteringstiden för det år 1921 beviljade lånet som även befrielse från erläggande av ränta å detsamma under nämnda treårsperiod.

Statens förlust genom dylikt framflyttande av amorteringstiden ävensom räntebefrielse kunde i överensstämmelse med vad ovan nämnts beräknas till 10.1 procent av skuldbeloppet, i runt tal 445,680 kronor, med tillägg av tre års ränta efter 3.6 procent, sammanlagt omkring 490,000 kronor, och utgjorde sålunda omkring 50,000 kronor. Härtill komme den förlust, som orsakades fonden genom lånens nedskrivning med 120,370 kronor, varför statens uppoffring kunde i förevarande avseende uppskattas till ett belopp av omkring 170,000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts hemställde lantbruksstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder dels för anvisande till ifrågavarande företag av ett ytterligare statsbidrag från statens avdikningsanslag av 120,530 kronor, under villkor att det år 1921 beviljade och år 1923 till 532,360 kronor reducerade lånet ytterligare minskades till 445,680 kronor, att det år 1924 beviljade lånet å 1,760 kronor likaledes minskades till 1,680 kronor samt att sistnämnda år beviljat tilläggsån å 33,610 kronor helt indroges, dels ock för framflyttning med tre år av amorteringstiden för det år 1921 beviljade lånet ävensom befrielse från erläggande av ränta å nämnda lån under nämnda treårsperiod.

I yttrande den 14 december 1928 har *statskontoret* efter remiss anført:

Med hänsyn till vad i handlingarna blivit upplyst ej mindre om förhållandena vid igångsättandet av ifrågavarande torrlägningsföretag och anledningarna till de opåräknat stora kostnader, som detsamma föranlett, än även om den bekymmersamma ställning, vari företagets intressenter befunde sig, och svårigheterna för dem att förränta och amortera de erhållna statslånen jämte vad därutöver för företagets fullbordande måst hos enskild långivare anskaffas, torde det få anses ofrånkomligt att bereda någon hjälp. Statskontoret ville därför icke motsätta sig lantbruksstyrelsens förslag, enligt vilket med tillämpning av de den 27 juni 1927 fastställda ändrade bestämmelserna för statsbidrag från statens avdikningsanslag ett ytterligare sådant bidrag skulle till företaget anvisas till belopp av 120,530 kronor, som dock så gott som i sin helhet skulle överföras till avdikningslånefonden för att användas till avbetalning å företagets låneskuld, varjämte beträffande återstående delen av det till företaget år 1921 beviljade lånet amorteringsskyldigheten skulle inträda först år 1932 samt frihet från erläggande av ränta skulle åtnjutas för åren 1929—1931.

Statskontoret ville emellertid framhålla, dels att beträffande det till företaget år 1921 beviljade lånet, vilket lån enligt lantbruksstyrelsens

förslag skulle minska till 445,680 kronor, den å lanet vid slutet av andra treårsperioden av lånetiden, den 18 februari 1928, upplupna räntan utgjorde 56,715 kronor, varför den sammanlagda skulden å lanet komme att efter den föreslagna reduceringen vid den ifrågasatta tidpunkten för amorteringens början uppgå till 502,395 kronor, dels att å det år 1924 beviljade lånet å 33,610 kronor, vilket lån skulle i sin helhet täckas av anslagsmedel, den upplupna räntan per den 1 juli 1929 komme att utgöra 2,016 kronor 60 öre, dels ock att å det år 1924 beviljade lånet å 1,760 kronor den upplupna räntan komme att, i händelse av nedskrivning med 80 kronor per den 1 juli 1929, vid amorteringsperiodens början uppgå till 183 kronor 92 öre. Återbetalning av räntorna å de bägge lån, vilka skulle nedskrivas, komme, om ej annat föreskreves, att i enlighet med gällande lånevillkor fördelas på lanens hela amorteringstid, vadan låntagarna sålunda ej komme att omedelbart drabbas av någon större utgift för dessa räntors likviderande. Beträffande åter det lån å 33,610 kronor, som genom beviljade nya anslagsmedel skulle helt inbetalas till avdikningslånefonden, måste bifall till lantbruksstyrelsens förslag innebära, att intressenterna i företaget finge omedelbart betala den å lånet per den 1 juli 1929 upplupna räntan 2,016 kronor 60 öre.

Av lantbruksstyrelsens yttrande i ärendet framginge ej, huru styrelsen tänkt sig återbetalningen av ovannämnda räntor. Med hänsyn till företagets bekymmersamma ekonomiska ställning och då intressenterna enligt styrelsens förslag icke skulle erhålla större kontant tillskott än 160 kronor, syntes, även om ett fullständigt eftergivande av denna räntefordran icke skulle kunna ifrågasättas, dock någon lättnad beträffande återbetalningen av å lånen upplupna räntor böra medgivas. Sålunda ville statskontoret ifrågasätta, huruvida ej det lånebelopp å tillhoppa 120,370 kronor, vilket enligt lantbruksstyrelsens förslag skulle återbetalas genom det ytterligare statsbidrag, som skulle beviljas, kunde få anses hava utgjort statsbidrag under hela den tid detsamma såsom lån åvilat avdikningslånefonden.

Vid bifall härtill skulle låntagarna, utöver den av lantbruksstyrelsen föreslagna reduceringen av låneskulden, även befrias från erläggande av upplupna kapitaliserade räntor med sammanlagt 11,380 kronor 52 öre (9,361.44 + 2,016.⁶⁰ + 2.48); och torde i sådant fall riksdagens medgivande böra utverkas därtill, att å avdikningslånefondens ifrågavarande fordran finge avskrivas berörda belopp, 11,380 kronor 52 öre.

I den *senare ansökningen* den 22 november 1928 har *arbetsstyrelsen* anført bland annat:

De personer, i allmänhet mindre hemmansägare, som beslöto företagets påbörjande, hade icke själva kunnat överblicka företaget och dess konsekvenser och än mindre hade de kunnat bedöma, huru förhållandena skulle komma att gestalta sig efter företagets genomförande, utan de hade därvid litat på de upplysningar och förslag, som för dem framlagts av vederbörande tjänstemän. Det torde starkt kunna dragas i tvivelsmål, huruvida företaget kommit till stånd, därest ej odlingsrådet så energiskt ingripit i frågan.

Företagets synnerligen ogynnsamma ekonomiska följder berodde dels på att företaget utförts under en tid, då prisläget å arbetsmarknaden legat avsevärt över det nuvarande, dels på inträffade svåra och dyrbara ras och andra avsevärda icke förutsedda svårigheter, dels på höga ränte-

Framställningen den 22 november 1928 ang. ytterligare statsbidrag

utgifter samt dels till en mycket avsevärd del på att företaget icke lämnade den nytta, som beräknats.

Beträffande förhållandena vid arbetets utförande anfördes, bland annat, att vid syneförrättningen lämnats föreskrifter om jordmassans lika fördelning åt båda sidor av ån. Företaget hade emellertid i stort sett varit beläget å åns ena sida och å den motliggande astranden funnes uppförd vall till skydd för innanför liggande marker. Vid arbetets utförande blev det nödvändigt att förlägga hela schaktmassan å åns ena sida. Denna fråga syntes icke hava beaktats vid syneförrättningen. Av förrättningsmannens utlåtande år 1922 angående inskränkning i bottenbredden å den ännu icke utförda sträckan hade sökandena dragit den slutsatsen, att även den utförda och därtill dyrbaraste sträckan skulle från början kunnat givas mindre dimensioner, enär vattenmängden å denna sträcka ej nämnvärt ökades genom tillflöden. Om denna slutsats vore riktig, torde genom detta förbiseende företaget betungats med onödiga kostnader, som sannolikt icke låge under 100,000 kronor.

Även syntes, på sätt framginge av en av Kindblom verkställd, vid ansökningen fogad utredning, den genom företaget uppkommande värdeförhöjningen hava beträffande stora områden betydligt överskattats av synemännen vid markvärderingen under 1917—1919 års syneförrättning. En högst betydande del av området utgjordes av mark, som för närvarande icke kunde anses ekonomiskt lönande att odla men som vid beräkning av företagets båtnad givits högt förbättringsvärde. Av den genom företaget produktiva marken, 950.188 hektar, utgjordes icke mindre än 334.66 hektar av mark, som icke lämpligen kunde utnyttjas till odling eller till äng. Härtill komme, att större delen av den odlingsbara marken inom företaget vore belägen på 1—2 kilometers avstånd från vederbörande ägares ekonomibyggnader. Endast dåliga gårdsvägar funnes inom området. Stor enskild dikning hade erfordrats inom de odlade områdena. Byggnader för grödans inbärgande saknades så gott som undantagslöst inom området. Den i samband med odlingslånets beviljande föreskrivna odlingen hade å vissa områden visat sig draga betydande odlingskostnader till följd av riklig förekomst av stubbar och trädrötter. Sedan arbetet i huvudsak år 1923 fullbordats, hade markägarna bedrivit ett energiskt odlingsarbete och trots det under tiden vikande prisläget å lantmannaprodukter nedlagt betydande kostnader på sin jords odling och grundförbättring. Efter företagets genomförande hade jämväl den redan då odlade marken dragit stora kostnader för grundförbättringar, såsom enskilda avloppsgravars upptagande, täckdikning och dylikt.

Till det förut uppgivna kostnadsbeloppet för företaget, 1,609,960 kronor, borde läggas en kostnad av 42,113 kronor, utgörande ersättning för jordupplag, varav största delen belöpte å mark utmed ån, där jorden å vissa sträckor måst fördelas å en bredd av ända upp till 90 meter från åkanten till förhindrande av för starkt jordtryck å slänten. Den totala kostnaden uppginge alltså till 1,052,073 kronor.

Företaget häftade i november 1928 i skuld dels för uppburet odlingslån med sammanlagt 569,840 kronor och dels för enskilda lån, vilka efter hittills verkställda amorteringar uppginge till 164,610 kronor. I betraktande av att ersättningen för jordupplaget endast till en mindre del torde genom uppbörd inom företaget kunna ordnas, syntes företaget nödgat att öka sitt enskilda lån med ytterligare omkring 35,000 kronor.

Den mark inom torrlägningsområdet, som nu och framdeles realiter,

sedan viss del av marken visat sig icke motsvara det beräknade förbättringsvärdet, måste bära skuldbördan, drabbades synnerligen svårt vid nuvarande ekonomiska situation inom företaget. Sälunda utgjorde enligt Kindbloms utredning årlig avgäld — annuitet å odlingslån och enskilda lån för företaget samt 4 procent ränta å markvärdet före torrläggningen — i genomsnitt per hektar för åker 96 kronor 84 öre, för till odling föreslagen mark 100 kronor 17 öre och annan odlad eller därtill lämplig mark 78 kronor 69 öre.

Under antagande att det tidigare sökta statsbidraget erhöles, förbättrades den ekonomiska ställningen, men av Kindbloms utredning, enligt vilken det enskilda lånebeloppet, beräknat till 200,000 kronor, förutsattes amorterat under 20 år med 8 procents annuitet, framginge, att ändock kvarstode högst betydande årlig avgäld per hektar, utgörande för åker 82 kronor 54 öre, för odlingspliktig mark 82 kronor 88 öre och för annan odlad eller därtill lämplig mark 65 kronor 38 öre. Härtill komme, att svårighet torde möta att under så lång tid som 20 år amortera den enskilda upplåningen. Denna utgjordes huvudsakligast av ett sparbankslån, som vore ettårigt och varje år måste förnyas. Redan nu hade det visat sig möta mycket stora svårigheter att erhålla borgensmän å lånet, och efter inträdandet av amortering å odlingslånet och den därmed starkt nedsatta — i de flesta fall omöjliggjorda — amorteringsförmågan beträffande det enskilda lånet komme denna svårighet att ytterligare ökas. Personer, viliga att inför nuvarande ekonomiska ställning inom företaget taga risken att ställa sig som borgensmän för ett 20-årigt amorteringslån, torde näppe- ligen stå att uppbringa.

Även med erhållande av det förut sökta statsbidraget å 120,540 kronor bleve företagens återstående skulder många av intressenterna övermäktiga och för de övriga mycket betungande. Med ett ytterligare bidrag å 284,920 kronor, utgörande hälften av till företaget hittills anvisat odlingslån, till- trodde sig intressenterna att med stora ansträngningar kunna reda sig. Det sökta bidraget borde i första hand användas till det privata lånets avlyftande och återstoden användas till odlingslånets nedskrivning.

Av Kindbloms utredning framginge att, om företaget komme i åtnju- tande av såväl tidigare sökt bidrag som sistnämnda belopp, det ändock åvilade jorden betydliga årliga avgälder, vilka utgjorde å åker 54 kronor 83 öre, å till odling föreslagen mark 49 kronor 37 öre och å annan odlad eller därtill lämplig mark 39 kronor 58 öre, allt per hektar. Då arrendevärdet å åker i orten enligt av domänintendenten Gunnar Pettersson avgivet intyg i medeltal utgjorde 40 kronor per hektar, vore företagens intressenter av- sevärt sämre ställda än arrendatorer.

Även framhålles i ansökningen, att svårighet föreläge för fastighets- ägare inom företaget att hos bankinrättningar erhålla lån till följd av allmänna farhågor för intressenternas genom företaget undergrävda eko- nomi. Då flertalet markägare hade sina fastigheter belånade, föreläge stor fara att lånen uppsades, varigenom markägarnas ställning bleve än mer byrdsam.

Av den i ansökningen åberopade, av *lantbruksingenjören Kindblom* verkställda utredningen, vilken är dagtecknad den 22 november 1928, framgår, utöver vad därav i ansökningen intagits, bland annat följande.

Kindblom erinrade, att i den vid syneförrättningen upprättade värde- ringslängden den av företaget berörda produktiva marken redovisats dels som åker, dels som äng och odlingsmark och dels som annan duglig mark.

Av äng och odlingsmarken hade vid arbetsplanens fastställande läntagarna ålagts odlingssskyldighet å en areal av 308.170 hektar. Med ledning av den vid syneförrättningen upprättade värderingslängden och förrättningsmannens betänkande den 30 november 1920 hade Kindblom gjort följande sammanställning av areal och förbättringsvärde inom företaget, varvid angivna förbättringsvärden utgjorde de vid syneförrättningen beräknade:

	Areal hektar	Förbättrings- värde kronor
åker (vid syneförrättningen)	225.358	201,355: 92
till odling föreslagen mark	308.170	332,710: 69
annan odlad eller därtill lämplig mark	82.000	68,149: 10
övrig äng och odlingsmark	247.580	154,609: 68
annan duglig mark, skogsmark	16.310	3,557: 16
annan duglig mark, högmosse	70.770	4,534: 18
Summa	950.188	764,916: 73

Av den till odling föreslagna marken hade hittills odlats omkring 248 hektar, vadan en areal av endast 60.17 hektar återstode oodlad. Utöver föreslagen odling hade uppodlats 72 hektar och ytterligare 10 hektar torde med någorlunda ekonomisk fördel kunna uppodlas. Sammanlagt hade sålunda inom företaget efter detsamma utförande uppodlats en areal av 320 hektar. I nyssnämnda 72 hektar inginge ett område, den s. k. Östälöten, med 66.74 hektar. Ifrågavarande område, som tidigare torde utgjort slätter- och betesäng, hade till följd av den otillräckliga torrläggning detsamma erhöles genom företaget, icke ålagts odlingsväng. Trots områdets ofullständiga torrläggning hade värdeökningen å detsamma vid syneförrättningen beräknats till 67.668 kronor 21 öre eller i medeltal 1,013 kronor 83 öre per hektar.

Vid en av Kindblom och jordbrukskonsulenten H. Flodkvist verkställd detaljerad besiktning av torrlägningsområdet hade utrönts, att en mycket omfattande del av den som äng och odlingsmark i förrättningshandlingarna redovisade marken icke utan avsevärda kostnader kunde uppodlas till åker. Marken i fråga, som omfattade 247.580 hektar, bestode å stora områden av i förmultning varande vitmosstorv till 1—1.5 meters djup, å andra områden bestode marken av ett tunt myllager på sand. I allmänhet förekomme ett tätt bestånd s. k. slyskog, och inom mosstorvsområdet förekomme rikligt med stora mosstuvor. Även under förutsättning av minsta möjliga detaljdikning och låga arbetskostnader torde denna mark draga en odlingskostnad, icke understigande 600 kronor per hektar. Å detta område hade vid syneförrättningen beräknats en båtnad av 154,609 kronor 68 öre, motsvarande i medeltal per hektar 624 kronor 49 öre. Då företaget för närvarande vore belastat med ett skuldbelopp, som överstege den vid syneförrättningen beräknade båtnaden, vore alltså ifrågavarande till odling icke lämpliga mark för närvarande delaktig i företagets skuld med belopp, överstigande nyssnämnda båtnadsvärde. Den ringa ekonomiska bärkraften hos denna mark medförde en betydande överskjutning av betalningsansvaret på den mera produktiva marken, varigenom denna komme att betungas med orimliga kostnader. Den till odling icke lämpliga marken torde, såsom framginge av ett av länsjägmästaren N. Eckerbom efter undersökning på platsen avgivet yttrande, fördelaktigast böra användas till skogsproduktion.

Den mark, som skulle bära den huvudsakligaste torrläggingskostnaden, beräknades av Kindblom till en areal av i runt tal 615 hektar. Av övrig areal inom företaget beräknades den skogbärande marken, 264 hektar, och mossmarken, 71 hektar, bära en torrläggingskostnad per hektar av högst respektive 150 och 30 kronor eller tillhopa 39,600 kronor och 2,130 kronor. Återstående torrläggingskostnad, 1,052,073 — 41,730 = 1,010,343 kronor, fördelad på nyssnämnda 615 hektar, motsvarade en genomsnittlig kostnad per hektar av i runt tal 1,643 kronor.

Vid de i ansökningen återopade beräkningar av den årliga avgälden per hektar fördelades densamma med 6 kronor å icke odlingsbar mark — 263,800 hektar — samt med 1 krona 20 öre å mosse — 70,770 hektar — och med återstoden på övriga ägoslag i proportion till förbättringsvärdet. I den årliga avgälden inberäknades annuitet å odlingslån med 37,742 kronor 69 öre och å enskilt lån med 16,000 kronor samt 4 procent ränta å markvärdet före torrläggningen.

Kindblom har verkställt jämväl en beräkning av de å sju särskilda fastigheter inom företaget belöpande andelar av räntor och amorteringar å den skuld, som fastigheterna åsamkats till följd av torrläggingsföretaget. Beträffande fem av dessa fastigheter överstiger odlingslånet taxeringsvärdet. Summan av årliga annuiteter å odlingslån och enskilt lån per hektar åker och till odling föreslagen mark växlar för dessa sju fastigheter mellan 44 och 166 kronor. Tre av fastigheterna äro jämväl besvärade med egnahems lån.

Kindblom uttalar, att företaget vore i trängande behov av hjälp och att, om de gjorda framställningarna om ytterligare statsbidrag bifölles, markägarna ändock under en mycket lång tid framåt finge anses hårt ekonomiskt pressade genom det av dem, huvudsakligast på tillskyndan av en statlig odlingsorganisation, utförda torrläggingsföretaget. Företaget hade inom den närmaste tiden att motse tämligen stora kostnader för rensningsarbeten. Särskilt syntes i ån en del slåntras hava uppstått, och från det vid grävningsarbetets slutpunkt uppkomna strömfallet hade synbarligen stora mängder lös sand förts med vattnet och avlagrats å platser i ån inom företaget, där vattnet flöte lugnare.

I yttrande den 22 december 1928 över den senare framställningen har *lantbruksstyrelsen* efter remiss anfört bland annat:

Lantbruksstyrelsen funne vad i nu föreliggande framställning anförts icke vara av beskaffenhet att föranleda ändring i eller tillägg till styrelsens i utlåtande den 22 november 1928 avgivna förslag. Vad särskilt beträffade det ersättningsbelopp å 42,113 kronor, varmed enligt arbetsstyrelsens nu framlagda kalkyl den tidigare beräknade kostnadssumman borde höjas, framhöles att, därest nämnda utgiftspost varit omnämnd i arbetsstyrelsens framställning den 10 februari 1928, någon höjning av det i lantbruksstyrelsens föregående utlåtande i ämnet förordade tilläggsbidraget, 120,530 kronor, i allt fall icke kunnat av styrelsen ifrågasättas, enär sagda tilläggsbidrag representerade det högsta belopp, som med tillämpning av gällande bestämmelser för ifrågavarande statsbidrag kunde komma i fråga.

Lantbruksstyrelsen funne sig böra i fråga om företagens ekonomiska läge framhålla, att enligt vad av handlingarna i ärendet framginge en icke oväsentlig areal, omkring 320 hektar, varav tidigare ingen eller högst

obetydlig avkastning kunnat påräknas, efter torrläggningsföretagets utförande lagts under plog, varförutom det fulla utnyttjandet av i företaget ingående redan förut odlad ehuru vattenskadad mark, omkring 225 hektar, blivit genom torrläggningen säkerställt. Under de år, som gått sedan företaget slutförts, borde sålunda en icke oväsentlig avkomst kunnat utvinnas från dessa marker. Det kunde jämväl vara anledning att i detta samband erinra därom, att före torrläggningsarbetets utförande ifrågavarande betydande markområden, vilka delvis varit belägna endast några få decimeter över skibordet i den numera utrivna kvarnen vid Bäck, årligen översvämmades av Svartån och sålunda vid nämnda tid vore i stor utsträckning värdelösa.

Ehuru torrläggningsföretaget sålunda möjliggjort det förutvarande sankmarksområdets tillgodogörande för jordbruksdrift i en eller annan form, och möjligheterna i sådant avseende även blivit i viss omfattning utnyttjade, hade å andra sidan, enligt vad syntes framgå av till föreliggande ansökning fogat sammandrag över företagets räkenskaper, vederbörande intressenter hittills icke haft några som helst kontanta utgifter vare sig för syneförrättningen rörande företaget och i samband därmed eller sedermera verkställda utredningar m. m. eller för arbetets utförande. Vad utöver de till företaget beviljade och i sin helhet utbetalade statsunderstöden å sammanlagt 838,250 kronor hittills varit erforderligt för företagets finansiering hade nämligen anskaffats genom privata lån, vilka numera tillika med ränta uppginge till 164,610 kronor.

I betraktande av nu nämnda förhållande och under förutsättning att det redan inledda arbetet på torrläggningsområdets utnyttjande alltjämt komme att fortgå, syntes enligt lantbruksstyrelsens uppfattning de av styrelsen i utlåtandet den 22 november 1928 föreslagna åtgärder kunna erbjuda en tillfredsställande grund för konsolidering av företaget. Lantbruksstyrelsen funne sig sålunda icke böra förorda ytterligare understöd från stats sida till företaget utöver vad i nämnda utlåtande föreslagits.

Örebro läns hushållningssällskaps grundförbättringsnämnd har i en till Kungl. Maj:t den 18 januari 1929 inkommen skrift tillstyrkt de av arbetsstyrelsen gjorda ansökningarna och därvid framhållit i huvudsak de synpunkter, som i ansökningarna gjorts gällande, samt vitsordat, att mot intressenternas skötsel av företaget icke kunde framställas någon anmärkning och att arbetsstyrelsen handhaft företagets angelägenheter med klokhet och omsorg. Vidare erinras, att intressenterna gått miste om statsbidrag till nyodling.

Vid nämndens skrivelse fanns fogat protokollsutdrag, utvisande att *Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* vid sammanträde den 16 januari 1929 beslutat instämma i nämndens skrivelse och uppdragit åt nämnden att ingiva densamma till Kungl. Maj:t. Vidare fanns bifogat utdrag av riksdagens revisorers berättelse om deras år 1927 verkställda granskning.

I nämnda berättelse av riksdagens revisorer har angående Hidinge-Spångakärren gjorts följande uttalande:

I detta fall föreläge enligt revisorernas mening bristande grundlighet vid de ursprungliga undersökningarna för arbetet, varom även synemän-

nens utlåtanden bure vittne. Hade de undersökningar, som av förhållandenas tryck sedan framtvungades och som alltså ingalunda vore omöjliga att verkställa, gjorts från början och därav föranledda kostnadsbesparande förenklingar redan vid arbetets igångsättande ingatt i planen, så hade uppenbarligen både tid och pengar kunnat sparas.

I en den 25 januari 1929 dagtecknad skrift har *arbetsstyrelsens ordförande* betonat nödvändigheten av att det sökta bidraget å 120,540 kronor utbetalades för nedbringande av företagets enskilda skuld under framhållande att a verkställd utdebitering av 17,671 kronor 88 öre för detta lån resterade för år 1927 ett belopp av 2,572 kronor 70 öre och för år 1928 ett belopp av 6,285 kronor 49 öre.

Vidare hava till Kungl. Maj:ts inkommit *uppgifter* rörande den skuld, som åvilade vissa av intressenternas fastigheter, ävensom utdrag av Vintrosa, Hidinge och Knista socknars fastighetstaxeringslängder år 1928 i vad de angå fastigheter, berörda av ifrågavarande vattenavledningsföretag.

Av dessa handlingar framgår, att de skulder, som åvila de särskilda fastigheternas ägare, i regel högst väsentligt överstiga fastigheternas taxeringsvärden, så till exempel utgör den skuld, som åvilar ägaren till en i företaget ingående fastighet, taxerad till 1,000 kronor, 4,509 kronor 96 öre, därav odlingslån 2,809 kronor 96 öre med en årlig annuitet av 168 kronor 59 öre. Ägaren till en i taxeringslängden till 5,000 kronor upptagen fastighet åvilar en skuld å 7,072 kronor 36 öre, därav odlingslån 1,572 kronor 36 öre med en årlig annuitet av 94 kronor 34 öre.

Efter remiss har *statskontoret* i förnyat yttrande den 30 januari 1929 anfört:

Av vad som förekommit efter det statskontoret den 14 december 1928 avgav utlåtande angående av lantbruksstyrelsen föreslagna ändringar i avseende å statsbidrag och lån till Hidinge-Spångakärrens torrlägningsföretag hade statskontoret fått ett mycket starkt intryck av de svårigheter, i vilka delägarna i nämnda företag råkat. På grund härav och med hänsyn tillika till de omständigheter, under vilka företaget igångsattes, måste statskontoret finna starka billighetsskäl föreligga för att bereda något understöd utöver den hjälp, som förut föreslagits och som egentligen skulle innebära allenast, att ett av företaget redan uppburet belopp förvandlades från lån till statsbidrag utan att tillföra företaget några nya medel. Enligt den nu framlagda utredningen syntes det dock ofrånkomligt, att nya medel tillsköttes att användas till minskande av den skuld, företaget hos enskilda långivare ådragit sig för att kunna slutföra arbetet. Utan något sådant ytterligare understöd av statsmedel torde det icke kunna undvikas, att företaget bleve ekonomiskt ruinerande för flertalet av de många delägarna. Vad storleken av ett sådant nytt understöd beträffade kunde statskontoret, som föreställde sig att hela det begärda beloppet 284,920 kronor icke kunde ifrågakomma, emellertid icke komma med något förslag; men ämbetsverket hölle före, att understödet borde så anpassas, att den på delägarna vilande skulden därigenom nedbringades till rimligt belopp i förhållande till värdet av den mark, som inginge i företaget. Därest ett belopp, motsvarande vad företaget fått utgiva för

den vid företagens igångsättande icke beräknade kostnaden för utrivning av den vid Bäck i Svartån belägna dammbyggnaden eller 115,000 kronor, ytterligare tillsköttes av statsmedel, syntes en mycket god hjälp få anses hava blivit företaget tillerkänd.

Departements-
chefen.

Med hänsyn till vad i ärendet blivit upplyst angående förhållandena vid igångsättandet av ifrågavarande företag och orsakerna till den synnerligen bekymmersamma ekonomiska ställning, vari intressenterna genom utförandet av företaget blivit försatta, anser jag starka billighetsskäl tala för att från statens sida ytterligare understöd lämnas företaget. Detta planlades vid en tid, då det för höjande av landets livsmedelsproduktion var av den allra största betydelse att den till odling lämpliga marken i möjligaste mån utnyttjades, och av utredningen i ärendet framgår också, att odlingsrådet i Örebro län, förvisso i anslutning till direktiv från centralledningen i Stockholm, tagit en mycket verksam del i företagens igångsättande. Visserligen hava de egentliga torrlägningskostnaderna såsom av lantbruksstyrelsens yttranden framgår med allenast ett jämförelsevis ringa belopp överstigit de i samband med tidigare beviljade statsunderstöd beräknade kostnaderna för företagens utförande, men de verkliga kostnaderna hava dock såsom i ansökningen framhålles högst betydligt överstigit de belopp, som vid företagens igångsättande beräknats och av intressenterna kunnat överblickas. Av utredningen synes därjämte framgå, att vissa brister förekommit vid företagens planläggning samt att nytan av viss i företaget ingående mark visat sig icke motsvara det beräknade värdet därav. Härtill kommer den efter företagens planerande inträffade omkastningen i konjunkturerna för jordbruket, till följd varav de förutsättningar för företagens ekonomiska bärighet, som vid dess igångsättande förelegat genom högre pris å jordens avkastning, icke längre äro för handen.

Förhållandena bland företagens till ett 80-tal uppgående intressenter torde för närvarande vara sådana att, därest ej förbättring av företagens ekonomi åvägbringas, det lär vara att förvänta, att ett indrivande år för år hos intressenterna av avbetalningar och räntor å företagens stora lån av staten och enskilda långivare kommer att undan för undan bringa många, kanske flertalet intressenter, till ekonomiskt obestånd. Ställningen härutinnan belyses klart genom den av lantbruksingenjören Kindblom lämnade utredningen, utvisande att enligt hans beräkning intressenterna, förutom räntor å privata lån, hava att i årliga ränte- och amorteringsutgifter för företaget, däri inberäknat 4 procent ränta å markvärdet före torrläggningen, i medeltal utgöra för i företaget ingående åker 96 kronor 84 öre för hektar, för till odling föreslagen mark 100 kronor 17 öre för hektar samt för annan odlad eller därtill lämplig mark 78 kronor 69 öre för hektar. Härmed må jämföras, att årliga arrendet i orten å åker kan beräknas till 40 kronor för hektar.

Vad angår beloppet av det statsunderstöd, som ytterligare må

ifrågakomma, har lantbruksstyrelsen i yttrandet den 22 november 1928 — med utgångspunkt från nu gällande bestämmelser för beviljande av statsbidrag och lån för avdikningsföretag — ifrågasatt, att från statens avdikningsanslag måtte anvisas ett ytterligare bidrag av 120,530 kronor, under villkor att härav användas 120,370 kronor till minskning av vissa företaget beviljade lån från odlingslånefonden. Tillika har lantbruksstyrelsen förordat framflyttning av amorteringstiden för det år 1921 beviljade lånet under tre år med befrielse för låntagarna från erläggande av ränta å lånet under treårsperioden. Statskontoret har i yttrandet den 14 december 1928 instämt med lantbruksstyrelsen men därjämte föreslagit avskrivning å avdikningslånefondens räntefordran med ett belopp av 11,380 kronor 52 öre, enligt den beräkning, att det till avskrivning å odlingslånen av lantbruksstyrelsen föreslagna beloppet å 120,370 kronor skulle anses hava utgjort statsbidrag under den tid samma belopp såsom lån åvilat odlingslånefonden, vadan ränta därå ej skulle utgå. Sedermera har statskontoret, under åberopande av vad som vid den ytterligare utredningen framkommit angående de svårigheter, i vilka deltagarna i företaget råkat, ansett ytterligare understöd behövt. Rörande storleken härav har statskontoret ansett sig icke kunna avgiva något förslag. Emellertid har statskontoret såsom godtagbart ifrågasatt anvisande av ett ytterligare statsbidrag å 115,000 kronor, motsvarande kostnaden för inlösen av det för företagets utförande nödvändiga vattenfallet vid Bäckes kvarn.

Med stöd av utredningen i ärendet och vad jag själv vid sammanträde i orten med delägarna inhämtat, är det min övertygelse att, om den hjälp, som må lämnas delägarna, skall bliva i någon mån tillräcklig för att icke de ekonomiska följderna för större delen av intressenterna, vilka till största antalet utgöras av mindre jordägare, skola bliva alltför kännbara och törhända för många leda till ekonomisk ruin, understödet måste tillmätas avsevärt högre än lantbruksstyrelsen ifrågasatt. Särskilda skäl härför synas i övrigt föreligga med hänsyn till det ansvar, det allmänna måste anses äga för företagets tillkomst, samt till förseningen av utredningen rörande företaget, medförande att intressenterna gingo miste om beräknat odlingsbidrag av intill 200 kronor för hektar, ävensom den menliga inverkan för en hel bygd, som skulle följa av ett i större utsträckning inträffande ekonomiskt obestånd.

Jag vill sålunda föreslå att — utöver det bidrag å 120,530 kronor, som lantbruksstyrelsen föreslagit och som motsvarar det statsbidrag, som med tillämpning av för närvarande gällande regler skulle kunnat komma företaget till godo, samt den ränteavskrivning å 11,380 kronor 52 öre, som föreslagits av statskontoret — bidrag måtte tillföras företaget, så att åtminstone största delen av dess skuld till enskilda långivare, vilken för närvarande torde kunna beräknas uppgå till omkring 200,000 kronor, blir täckt. Ett sammanlagt bidrag av 300,000 kronor från avdikningsanslaget

synes mig för ändamålet erforderligt. Enär genom detta bidrag största delen av företagets lösa skulder skulle komma att bortfalla, synes mig däremot ej erforderligt att, på sätt lantbruksstyrelsen under annan förutsättning ifrågasatt, räntefritt uppskov under tre år beviljas med amorteringen å det år 1921 beviljade lånet ur odlingslånefonden.

En förhöjning av bidraget till 300,000 kronor kommer icke att medföra någon synnerligen väsentlig höjning av de uppostringar staten skulle göra i händelse av ett bifall till statskontorets hemställan, avseende understöd med $(120,530 + 115,000 + 11,380 =)$ 246,910 kronor, vartill bör läggas den av lantbruksstyrelsen till omkring 50,000 kronor beräknade förlusten för staten genom framflyttandet av amorteringstiden å 1921 års lån och räntefrihet därå under 3 år.

Vad angår dispositionen av det sålunda föreslagna bidraget, synes lämpligen ett belopp av 120,370 kronor böra användas för inbetalningar å lånen från odlingslånefonden. Återstående 179,630 kronor böra användas till avbetalning å de lösa skulderna.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

dels att till Hidinge-Spångakärrens torrlägningsföretag må beviljas statsbidrag från statens avdikningsanslag med ytterligare 300,000 kronor, under villkor att detta belopp på sätt förut nämnts användes för inbetalningar å de företaget beviljade lån från odlingslånefonden samt av företagets skulder till enskilda långivare,

dels ock att å avdikningslånefondens fordran må avskrivas kapitaliserade räntor å ovannämnda 120,370 kronor med 11,380 kronor 52 öre.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Rune Thygesen.